

ПРЕЦЕДЕНТНІ НАРОДНОПІСЕННІ ТЕКСТИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАЛАНДШАФТІ¹

Науковий вісник Ужгородського університету.

Серія: Філологія. Випуск 2 (44).

УДК 81'42:398.8(477)

DOI:10.24144/2663-6840/2020.2(44).28–33

Архангельська А. Прецедентні народнописенні тексти в сучасному українському медіаландшафті; кількість бібліографічних джерел – 7; мова українська.

Анотація. У статті розглянуто роль прецедентного народнописеного тексту в українізації національних мас-медіа на початку XXI століття. Сегмент української народної пісні розглянуто як питомий прототекст, культурна маркованість, інформативність й конотативність якого виступає у вигляді «згортки», готової до вживання як тексту в тексті. Об'єктом аналізу став вертикальний вимір «вживлення» рядків народної пісні в суспільно-політичний контекст українського сьогодення: їх трансформаційні ряди, що відображають увесь спектр семантичних та структурно-семантичних оновлень окремих сегментів народнописених текстів у текстах сучасних українських мас-медіа, з увагою до гетерогенності трансформації у взаємодії семантичних та формально-семантичних оновлень питомого тексту в текстовій конфігурації, його культурна маркованість як вписаність у культурно-ідеологічний контекст новітньої доби, комплекс мовних та позамовних чинників, що «провокують» автора медіатексту на трансформаційні оновлення і «дозволяють» контексту (семантичну і формальну) реінтерпретацію пісенного рядка у межах текстової конфігурації. Увагу зосереджено на трансформаційних рядах окремих фрагментів двох найбільш затребуваних у медійному текстотворенні народних пісень «Розпрягайте, хлопці, коней» vs «Запрягайте, хлопці, коней» та «Горіла сосна...». Ілюстративну базу склали приклади, вилучені з текстів українських друкованих та електронних медіа, інтернет-форумів та блогів двох останніх десятиліть XXI століття. Сегмент української народної пісні розглянуто як текстотвірний елемент з використанням методів текстової ідентифікації трансформів, компонентно-варіативного аналізу інваріанта та варіантів народнописеного прототексту та лінгвокультурологічного опису.

Ключові слова: українізація медіапростору, народнописенний текст, текстотворення, трансформації змісту та форми, текстова конфігурація.

Постановка проблеми. Прецедентні тексти пісенного походження – активні одиниці сьогочасного медійного текстотворення, які особливо показово оприявнюють органічність зв'язку мовної особистості і автора, і читача з національною музичною культурою. З-поміж інших різновидів такого роду цитат вони вирізняються належністю до ядрового фонду «цитатного тезаурусу» носія української мови, а отже, високою мірою впізнаваності. З одного боку, відомі пісенні рядки однореферентно співвідносяться з прецедентним жанром і питомим текстом, з іншого – «живуть поза ним, оскільки вже закріплені в мовній свідомості соціуму як носії певних фрагментів етнокультурних знань і вербалізатори прецедентних пісенних ситуацій» [Сюта 2017, с. 199]. Фрагменти таких текстів «врастають» у народну культуру не лише «природним» шляхом, транслюючи з покоління в покоління особливо шановані українцями та світовою спільнотою пісенні зразки, але й «вживлюються» в масову культуру та мовну свідомість інституційно – завдяки ротації в радіо- і телеэфірі, виконанню на фестивалях, конкурсах, введенню до навчальних програм освітніх закладів. Усе це забезпечує надійне закріплення ключових фраз пісенних текстів у словнику мовців різного віку та освітньо-культурного рівня, сприяє їх вільному відтворенню у писемних текстах, зокрема й у медійних.

Пісенні цитати, поряд із фразеологізмами та пареміями, особливо знакові щодо способів та інтенсивності їхнього «вживлення» в медіатексти, позаяк значний масив улюблених народом пісень

виказує значні потенції щодо встановлення діалогу автора з читачем, сприяє експресивізації й увиразненню мовлення. Пісенний сегмент мовного ландшафту українських медіатекстів XXI століття є значною мірою гетерогенним, проте з виразною тенденцією до його націоналізації, українізації. З одного боку, в сучасному медіапросторі вагомою залишається частка фрагментів російських пісенних текстів, виразним є й залучення англомовної пісенної культури, з іншого – усе потужнішим постає український струмінь, звернення до «свого», національного, українського: з дитинства близького серцю тексту народної пісні, рядків із творів відомих авторів та сучасних виконавців, з якими виросло вже нове покоління мовців. Питання українізації українського медіапростору перебуває сьогодні в центрі уваги багатьох дослідників [Дацишин 2010; Ільченко 2010; Хоменко 2012; Пономаренко 2017 та ін.], одним із аспектів якого може стати характер «вживлення» пісенної цитати як прецедентного тексту в медіатекст. Її роль у встановленні діалогу між автором і читачем незаперечна, адже діалог спрямований на читача, на заострення його уваги, бо ж він свідомо чи напівсвідомо має ідентифікувати пісенний текст: звідки це? Ще більшу увагу читача привертає трансформований пісенний текст, який спонукає до пошуку відповіді: що він нагадує? як було в оригіналі? як відомий рядок пісні пов'язаний зі змістом тексту? Бо ж якщо пісенна цитата адресатові невідома, то текст у тексті не ідентифіковано і не сприйнято у діалогічній його співвіднесеності.

Аналіз досліджень. Питання трансформацій стійких або відомих культуромовної спільноті виступає у центрі дослідницької уваги, починаючи з 70-х років ХХ століття, а вивчення такого роду оновлень є одним із найактуальніших питань сучасної фразеології та пареміології, лінгвостилістики, медіалінгвістики й інших галузей знання про мову. На сьогодні випрацьовано значну кількість типологій фразеологічних трансформів – різного роду перетворень вихідної інваріантної одиниці із загальним їх поділом на семантичні та структурно-семантичні й з особливою увагою до фразеологічної конфігурації та фразеологічного моделювання (Л. Авксентьев, В. Ужченко; В. Білоноженко, І. Гнатюк; Л. Золотих, О. Кунін та ін.). Беручи за основу, на нашу думку, найбільш повну їх типологію, запропоновану А. Мелерович та В. Мокієнком [Мелерович, Мокієнко 2005, с. 17–35], спробуємо аплікувати її на інваріантні й варіантні пісенні тексти та характер їх «занурення» і «вживлення» у мовний ландшафт українських медіа двох останніх десятиліть. Сьогодні у центрі уваги дослідників перебуває головню *вертикальний* огляд широкої палітри трансформацій українських пісенних текстів, «задіяних» у діалозі автора з читачем, проте дослідники усе частіше приглядаються до *горизонтального* її виміру – трансформаційного ряду, інваріанта пісенного тексту та максимальної кількості його варіантів, виявлених в українських медіатекстах. Такий вектор дослідження бачиться надзвичайно цікавим, адже вчені давно помітили, що на «трансформаційному полі» у кожного прототексту «своя доля і свій шлях широкий», бо ж не всі знані народом усталені вислови однаково «відкриті» для авторського креативу, до оновлення їх семантики та форми: одні виказують величезну кількість трансформів, інші – значно менше, ще інші взагалі вживаються у незмінному, нетрансформованому вигляді. Спробуємо простежити, наскільки сумірними з фразеологічними трансформаціями є перетворення й оновлення фрагментів відомих пісенних текстів, що, як і фразеологізми чи паремії, завдяки своїй стійкій присутності в індивідуальному й суспільному «текстовому словнику» сучасного українця, набувають «прагмемної сутності» (В.М. Мокієнко) й ознак відтворюваності, відтак вживаються як влучні вислови, що «згущують» і увиразнюють думку й активізують мовну діяльність читача в конкретній ситуації спілкування. Сегмент української народної пісні у такому разі виступає як питомий прототекст, культурна маркованість, інформативність й конотативність якого виступає у вигляді «згортки», готової до вживання як тексту в тексті. Тож **метою статті** є питання націоналізації українського мовного медіаландшафту, аналіз способів і засобів «занурення» цитат з української народної пісні у національний медійний текст, зіставлення їх характеру з інваріантами і фразеологічними трансформами, оприявлення мовних та позамовних чинників, що такі перетворення стимулюють. Статтю виконано на матеріалі текстів українських друкованих та електронних медіа, матеріалів інтернет-блогів та форумів

двох останніх десятиліть із використанням **методів** текстової ідентифікації трансформів, компонентно-варіативного аналізу інваріанта та варіантів пісенних прототекстів із використанням елементів лінгвокультурологічного опису.

Виклад основного матеріалу. В українських медіатекстах натрапляємо на дуже виразні й вдалі оновлення пісенних рядків, занурених в український суспільно-політичний контекст. Трансформи такого типу, як і фразеологічні оновлення, звичайно мають гетерогенний характер, поєднуючи у собі кілька видів трансформацій, як-от: субституцію й алюзію: *Весна іде, кошу несе* (Україна молода, 25.03.2006), пор. *Весна іде, красу несе* – про формування парламентської коаліції і «зірку» цих перемовин Ю. Тимошенко, кося якої тривалий час була провідною ознакою її іміджу; морфологічне оновлення й субституцію: *Гуляти ми просилися – коронавірус не пускав* (Mi100.info, 31.03.2020), пор. *Додому я просилася, а він мене все не пускав*; субституцію й гру слів, зумовлену як римою прототексту, так і фонетичною співзвучністю заміненних компонентів: *Рече та стогне джип Черокі* (Україна молода, 16.10.2003), пор. *Рече та стогне Дніпр широкий*; *А ми тую їхнюю статую намалюєм* (Україна молода, 07.09.2000), пор. *А ми тую червону калину підіймемо*; еліпсис та алюзію: *Люди вийшли. Ще не вмерла. І якщо спить, то не коматозно* (Українська правда, 01.12.2013), пор. *Ще не вмерла України ні слава, ні воля*; еліпсис, субституцію та (у текстовій конфігурації) – ампліфікацію: *Їхав козак у президенті. На чужому возі* (Українське слово, 28.01.2005), пор. *Їхав козак на війноньку // Їхав козак за Дунай*; еліпсис із субституцією та невластивим прототексту запереченням: *Їхав, їхав козак містом, поки «кінь» його не тріснув* (Україна молода, 31.11.2005), пор. *Їхав, їхав козак містом, під копитом камінь тріснув* – про дорожню пригоду, в яку потрапив один із провідних гравців збірної України з футболу. Подібні оновлення у межах окремих пісенних рядків часто є одиничними чи надто нечисленими і не формують якого-небудь виразного їх трансформаційного ряду. Часом відсутність суттєвих трансформацій «зануреного» в медіатекст фрагмента пісенного тексту (як-от: рядків Гімну України) зумовлена особливим патріотичним його змістом: *Але, на жаль, останні події показали, що далеко не всі готові душу й тіло покласти за нашу свободу і не усі браття-українці козацького роду* (Високий замок, 29.12.2013). Натомість інші фрагменти української пісенної творчості як «текст у тексті» виявляють значну й надзвичайно цікаву палітру трансформів. Тож звернемося до тих пісенних рядків, які виявилися найбільш затребуваними і відкритими до оновлень в українських медіатекстах і виказують найчисленніші інваріанти й варіанти їх уживання. Ними обрано тексти народних пісень «Розпрягайте, хлопці, коні», «Запрягайте, хлопці, коні»² та «Горіла сосна...».

Прикметно, що поділ трансформацій і фразеологічного, і пісенного прототексту на семантичні і структурно-семантичні є відносним, позаяк формальне оновлення вихідного тексту часто «тягне»

за собою семантичні його перетворення і навпаки. Крім того, семантичні трансформації такого роду цитат позначені меншою дослідницькою увагою як менш «очевидні», оскільки часто йдеться про повному осмислений інваріант з актуалізацією чи переосмисленням певних його формально незмінних компонентів, що виявляються у ширшій текстовій конфігурації.

Так, спонукальна прагматика інваріанта **Запрягайте, хлопці, коней** імпліцитно передбачає семантику поступального руху, що у трансформі актуалізується разом із вказівкою його напрямку, «прив'язаною» до суспільно-політичного контексту українського сьогодення: *Запрягаймо, хлопці, коней на Схід!* (Високий замок, 29.12.2013) – у статті в переддень Євромайдану наголошено на ролі мас-медіа в формуванні спільної громадянської позиції українців: якщо Захід і Центр України сповідують європейські цінності і готові за них боротися, то Схід глибоко застряг у радянській свідомості. В іншому випадку спонукальна прагматика пісенного рядка буквалізується у заголовку статті завдяки контекстному оточенню: *Запрягайте, хлопці, коней! У жовтні виконком України оплатив 6 тис. гривень за оренду кінного екіпажу з трійкою коней для українківської міськради* (Trypilskyjkray.posts, 18.11.2019).

У частині прикладів на тлі спонукальної прагматики пісенної цитати актуалізовано один із компонентів прототексту *кінь* у значенні 'гужовий транспорт' як єдиний засіб пересування у текстовій конфігурації зі вказівкою на причину спонукованої дії – припинення транспортного сполучення: *Запрягайте, хлопці, коней – відмінили поїзди* (Galinfo.com.ua, 28.05.2013) – про відміну поїздів сполученням Ковель-Чернівці чи невиправдано високу вартість пального: *Запрягайте, хлопці, коней. А машину у гараж. Як росте ціна до гори, Значить, цей бензин «не наш»* (Zakarpattya.net.ua, 11.05.2020) – про блокування доріг на Закарпатті через завищену вартість бензину. Натрапляємо й на трансформи зі зміненою питальною модальністю: *Запрягайте, хлопці, коней? – про припинення автобусного сполучення у Бердичівському районі* (Житомирщина, 31.08.2018).

В інших випадках інваріант пісенного рядка вжито у текстовій конфігурації з актуалізацією іншого аспекту семантики компонента *кінь* – 'тяглова' сила: *Запрягайте, хлопці, коней! Прикарпатці у незвичний спосіб розчищають дороги від снігу* (Versii.if.ua, 20.01.2019), часом і в еліптованому вигляді: *Запрягайте, хлопці! Як буксувати причіп чи трейлер* (Pinterest.ca, 15.04.2018). Засвідчена й актуалізація семантики 'робоча сила' у землеробстві – з доволі несподіваною вказівкою на причину «запрягання коней»: *Запрягайте, хлопці, коней – треба грати у футбол! Досі українці неабияк дивували Європу тим, що це ї сьогодні обробляють землю кіньми. Тепер світ дізнається, що ми й футбольне поле до матчу розчищаємо за допомогою копитних тварин* (Волинь, 21.11.2016). Ще один цікавий приклад – із використанням сленгового значення *кінь*

'байк': *Перший український байк-клуб «Angels» MC відкриває новий сезон грандіозним національним байк-шоу «Запрягайте, хлопці, коней»* (Goldwins.su, 04.04.2014). Лише алюзію на компонент *кінь* з деактуалізацією компонента *запрягайте* виявлено в заголовку статті про племінне конярство в Україні: *Запрягайте, хлопці, коней!* (Голос України, 16.10.2004).

Пісенна фраза може набувати неочікуваної семантики 'особливий пароль, названий під час замовлення туристичної подорожі': *Колеса минулого возитимуть пасажирів. Ви приходите сюди, платите якусь децицію, говорите «Запрягайте, хлопці, коней!» і вам запряжуть пару гнідих до трамваю на живій кінній тязі* (Хрещатик, 13.11.2001) – про відновлення прогулянкової «кінки» у Києві. Відомий рядок перетворюється й на позначення свого роду ретро-атракції у туристичному бізнесі: *Запрягайте, хлопці, коней! Кінні маршрути на Закарпатті* (Україна молода, 12.12.2006), зокрема й субституцією компонента *хлопці*: *Запрягайте, верховинці, коні!* – заголовок статті про враження гурманів від гужового транспорту на дорогах Закарпаття (Carphatians.com, 26.10.2010).

Загальна спонукальна прагматика рядка «Запрягайте, хлопці, коней» у ряді випадків «згущується» й трансформується до значення модальної частки *нумо, ну ж бо* як заохочення до інтенсифікації саркастично оцінюваної дії 'рухайтесь й далі цим деструктивним шляхом': *Згідно з останніми статистичними відомостями Міжнародного Союзу, Україна є на 145 позиції у світі з 190 країн за чисельністю жінок у національному парламенті. Запрягайте, хлопці, коні: це 82 позиції – і маємо шанс наздогнати Гондурас* (Європейська правда, 10.04.2017); *Запрягайте, хлопці!* (Український юрист, №12, 2013) чи спонукування до спільної дії, здійснюваної у своїх інтересах: *Запрягайте, хлопці, коней! Належалися по вишневих садочках. Начухалися потилиці. Нагулялися. Наспівалися. Намітингувалися, Настрайкувалися, Треба щось робити, бо... треба щось їсти.* (Євген Дудар. Uklife.org, 18.05.2020). Маємо випадки, коли пісенний рядок перетворюється на вигук із семантикою 'приїхали!': *Далі буде ще гірше. Так що «запрягайте, хлопці, коні...»* (Fcdnipro.com, 3.08.2013) – про падіння професійного рівня українських футболістів, чи 'дожилися': *Яловичина по-європейськи. Розпрягайте, хлопці, коней!* (Новини Харкова, 12.02.2017) – про «м'ясний» скандал в Європі, де під виглядом яловичини продавали кінське м'ясо. Прикметно, що подібний семантичний зсув пісенного прототексту однаково підтримуваний як компонентом *розпрягайте*, так і інверсивом *запрягайте*. Відома кожному українцеві пісенна фраза з її потужною спонукальною прагматикою стала частиною поезики Євромайдану: *Запрягайте, хлопці, коней Та й поїдем погулять. Поговорим з беркутами, Що посміли в нас стрілять* (Sensor.net.ua, 16.02.2014)

Проте цей знаний пісенний рядок постає у медіатекстах не лише в інваріантному вигляді, але й у варіантах із найбільш поширеною у ньому заміною

компонента *коней* на інший, вітальний зоонімний: *Запрягайте, хлопці, хряків!* – у статті жартівливо пропонується запровадити патрульних кабанів, бо вони розумні, відважні і добре ідуть з хрином під горілку (Fishki.net, 12.09.2017), невітальний конкретний: *Запрягли, хлопці, річку? Прут розходився!* – про повінь та її наслідки на Закарпатті; *Запрягайте, хлопці, рейтинг!* (Суспільство, 19.09.2018). На-трапляємо й на актуалізацію одного із переносних значень компонента *кінь* ‘фігура у шахах’: *Запрягайте, хлопці... Шахового коня!* (Odessitua.com, 10.01.2013) – про різдвяну першість із блискавичної шахової гри в Одесі. Дещо своєрідно актуалізовано пісенний рядок у контексті «гендерної» складової компонента *кінь*: *Розпрягайте, хлопці, коней, та й сідайте на кобил* (Sensor.net.ua, 05.08.2017) *Розпрягайте, хлопці, коней. Дівки, розпрягайте кобил. Діти, розпрягайте поні. Фінита ля комедія* (M.diary.com, 12.07.2013). Уміщення в одну текстову конфігурацію інверсивних за семантикою і формою рядків пісні сприяє формуванню іронічно-саркастичного змісту ‘впадати в крайнощі’: *То англійську вчимо, то турецьку. То запрягайте, хлопці, коней, то розпрягайте, хлопці, коней. Та скіки вже можна скотину мучать?* (0692.com.ua, 27.01.2017).

Інша цитата з цієї надзвичайно популярної народної пісні у текстах мас-медіа постає частіше у формально нетрансформованому вигляді, проте збагачується семантичним нарощенням ‘важка і майстерна праця’: *Копав, копав криниченьку: Під час такої роботи втрачаєш 5-6 кілограмів ваги* (Golos.com.ua, 19.08.2015) – про черкаського копа-ча криниць, що працює лише з одним підручним – своєю дружиною, та ‘небезпечна праця’: *Копав, копав криниченьку* (Україна молода, 17.04.2004) – про трагічну пригоду, що сталася на Черкащині з копачем криниць.

Якщо пісенний рядок *Розпрягайте, хлопці, коней* є змістово повнозначним (спонування до конкретної дії), то фраза іншої не менш популярної народної пісні «*Горіла сосна...*» є лише картинкою-символом. За М. Ільницьким, горіння (палання) сосни, під якою стояла дівчина, неприродність такої ситуації наштовкує на думку про цей факт як про релікт міфологічного характеру, уламок міфологічного світогляду, значення якого в наведеному сюжеті прямо не прочитується, але колись було, скоріше за все, визначальним. Йдеться про модифікацію символу вогню в народній весільній пісні й роль поетичної формули «вогонь – кохання» – порівняння любовного начала з полум’ям, яке спостережено у фольклорі й інших слов’янських народів» [Ільницький 2009: 44]. Саме ця міфологічна символіка палаючої сосни як символу-образу, що творить своєрідний фон «картини», на тлі якого розгортаються події пісні, виявляється актуалізованою у численних «зануреннях» цього рядка в український медіатекст. Пісенний рядок *Горіла сосна, палала* як заголовок або його частина передє статті про пожежу: *Горіла сосна, палала. У Сибіру найбільша за останні 1000 років пожежі* (Texty.org.ua, 12.08.2019); *Горіла школа, палала. Мрія багатьох учнів, аби зго-*

ріла школа, здійснилася в Підпилип’ї (Podolanin.com.ua, 05.07.2019). Спостережено й численні його трансформації із субституцією компонента, що актуалізує конкретний об’єкт пожежі: *Горіла домна, палала* (Україна Молода, 25.03.2006) – про вибух на доменній печі в Маріуполі; *Горіла хата, палала: у Кременчуці вчора ввечері була робота пожежним* (Кременчуцька газета, 12.05.2020); *Горіла піч, палала* (Regionews.net.ua, 18.06.2019); *Горіла вільха, палала, жінка в лікарню попала...* (Openforest.org.ua, 08.10.2015) – про трагічну долю дружини лісничого, на яку впало обгоріле дерево вільха. Маємо й факти еліпсису, що формує безоб’єктність ситуації й акцентує лише на факті потужної пожежі, як-от: заголовок статті *Горіла-палала* (See.life.biz, 12.04.2018) – про подію в Чернівцях, коли очевидці пожежі не змогли вчасно додзвонитися до пожежної охорони, або *Горіла-палала: дим від сибірських пожеж досяг Америки* (Ua.in, press, 01.08.2019).

Трансформований рядок пісні виявляється «прив’язаним» і до сучасних суспільних подій та політичних баталій в Україні. Саме його автори медіатекстів використали для висвітлення деталей і наслідків скандалу, пов’язаних з ім’ям колишньої голови Нацбанку Вікторії Гонтаревої: *Горіла хата, палала* – статті з приводу підпалу будинку ексголови Нацбанку Гонтаревої (Nash.live, 21.10.2019) із численними оновленнями форми на тлі сумнозвісного некоректного жарту «95 кварталу»: *Горіла совість, палала: мережа вибухнула через жарт 95 кварталу* (Db.com, 21.10.2019), зокрема, й у конкретних текстових конфігураціях із еліпсисом компонента *сосна*, його субституцією та імплікацією – «стисненням» змісту пісенного рядка до одного його компонента «палала»: *Горіла-палала. «Палала» хата Гонтаревої, а згоріла репутація Хору ім. Верьовки* (Ukrinform, 21.10.2019)

Образ палаючої сосни трансформується у артефакти подій 2014 року на Майдані Незалежності й постає як символ протесту і спротиву – Євромайдану: *Горіла шина (бочка), палала, там барикада стояла* (Tverezo.info.ua, 05.01.2020) (пор. й інший рядок: *Більше служить не будете, Під суд народний підете, Під суд народний підете* у одному із хітів Майдану) та суспільного протесту назагал: *Горіла шина, палала ... у Варшаві* (Україна молода, 19.03.2019) – про страйки польських аграріїв. Субституція компонента *сосна* на *вата* відображає й неологіку Майдану: *Горіла «вата» – палала* (Uapolitics.com, 21.09.2015); *Горіла вата, палала...* Давненько такого влучання не було (Livejournal.com, 06.05.2015). Прикметним став і вже згадуваний інший рядок пісні, трансформований у авторській інтерпретації Надії Савченко: *Більше судить не будете, самі по тюрмах підете* (Економічні новини, 22.03.2016) – заголовок статті про оголошення російським судом вироку Надії Савченко.

Поєднання в оновленому рядку кількох трансформацій маємо й у прикладі: *Горіла відпустка, палала* (Tverezo.info.ua, 05.01.2020) – про надмірно дорогу відпустку президента В. Зеленського, проведеному з родиною на Мальдівах. Тут заміна компонен-

та на відсутка супроводжується переосмисленням компонента *горіти* (*згоріти*), вжитого у значенні ‘згоріти на чому’; спалитися – ‘бути спійманим на гарячому’. Виявлено й цікаві факти контамінації – суміщення семантики й форми відомого фразеологізму *на злодій шапка горить* і пісенного рядка «Горіла сосна»...: *Горіла шапка, палала* (Україна молода. 28.11.2000). Не можемо обійти увагою ще одне оригінальне осмислення авторами медіатекстів питома міфологічного символу палаючої сонни: *Популярна пісня про загибель дерева? Та це ж «Горіла сосна, палала!»* (Волинь, 06.05.2019) – відповіді читачів на запитання вікторини, опублікованої у газеті «Волинь».

Висновки. Отож здійснений аналіз спонукає до **висновків** про те, що в контексті українізації українського медіаландшафту і його діалогічності рядкам із народної пісні належить важлива роль. Порівняно із фразеологізмами й пареміями, вони частіше використовувані у формально незмінено-

му, проте змістово оновленому в межах текстової конфігурації вигляді. Вагомою є й частка головно гетерогенних за характером трансформів, у яких формальні й семантичні оновлення є результатом «вживлення» впізнаваного пісенного рядка у простір актуальних для українського суспільства проблем. Стимулами таких оновлень виступають як власне мовні, системні властивості компонентів рядків народнопісенних текстів (експліцитні та імпліцитні елементи їх семантичної структури, граматичні властивості будови пісенної фрази тощо), так і позамовні (культурні смисли, носіями яких є прецедентні тексти народнопісенного походження, їх національний складник, впізнаваність широким мовним загалом). Оновлення рядків народнопісенних текстів виявляють як системні (очікувані, передбачувані системою мови) їх трансформи, так і неочікувані, непередбачувані, що постають як вияви авторського креативу й авторської мовотворчості.

Примітки

1. Zpracování a vydání publikace bylo umožněno díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum udělené Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR Univerzitě Palackého v Olomouci (IGA_FF_2020_013).

2. Авторитетні музикознавці вважають ці народнопісенні тексти варіантами. Проте маємо й інші погляди. Пісня «*Розпрягайте, хлопці, коней!*», за даними фольклористів, відома в Україні як народна з XIX століття. Авторство пісні, що розпочинається рядками *Запрягайте, хлопці, коней! Годі вже вам спочивать. Тай поїдем з Гуляйполя Щастя й долі здобувать* В. Капустін у книзі «Одна на цілий світ» (Київ, 2003) приписує махновцю з Полтавщини Івану Негребецькому. У сучасному виконанні має варіанти *Запрягайте, хлопці, коней (коні)! Годі вже вам спочивать. Тай поїдем в Гуляйполе (степ широкий, на Вкраїну) Щастя й долі (Славу й і волю) здобувать*. Додамо, що *Запрягайте, хлопці, коней (коні в шори), коні воронії, та й поїдем доганяти літа молодії* – фрагмент народної пісні «Із-за гори кам'яної», записаної фольклористами на українському Поліссі у 2005 році.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дацишин Х. Фразеологізми у заголовках друкованих видань: проблема мовно-культурної ідентифікації. *Теле- та радіожурналістика*. 2010. Вип. 9 (2). С. 200–204.
2. Ільницький М. «Горіла сосна...»: Модифікації символів вогню і води в народній пісні. *Міфологія і фольклор*. 2009. № 1(2). С. 4–49.
3. Ільченко О.А. Мовностилістичні модифікації преси XXI ст.: природа й наслідки. *Лінгвістичні дослідження*. 2010. Вип. 31. С. 157–161.
4. Мелерович А.М., Мокиєнко В.М. *Фразеологізми в руской речи. Словарь*. Москва: М: АСТ 2005. С. 3–35.
5. Пономаренко М. Інтертекстуальність у сучасних українських ЗМІ: на шляху до національної самоідентифікації. *Rossica Olomucensia*. 2017. Vol. LVI (1). S. 55–70.
6. Сюта Г. Цитатний тезаурус української поетичної мови XX століття. Київ: КММ, 2017. 384 с.
7. Хоменко Г.Є. Інтертекстуальні можливості експресивних засобів в інформаційних текстах. *Філологічні студії*. 2012. Вип. 7. С. 258–264.

REFERENCES

1. Datsyshyn Kh. (2010) Frazeologizmy u zaholovkakh drukovanykh vydan: problema movno-kulturnoi identyfikacii [Phraseological units in the press title: problem of language and culture identification]. *Tele- i radiozhurnalistyka* [TV- and radiojournalism]. Vol. 9 (2). S. 200–204 [in Ukrainian].
2. Ilnytskyi M. (2009) “Horila sosna...”: Modyfikacii symboliv vohniu i vody v narodnii pisni [“Horila sosna...”: Modificatoin of the Fire and Water Symbols in a Folk Songs]. *Mifolohiia i folklor* [Mythology and Folklore]. № 1(2). S. 43–49 [in Ukrainian].
3. Ilchenko O.A. (2010) Movnostylistychni modyfikacii presy XXI stolittia: pryroda i naslidky [Intertextuality and precedents in Ukrainian mass media of the beginning of the 21st century]. *Linhvistytsni doslidzhennia* [Linguistics research]. Vol. 31.S. 157–161 [in Ukrainian].
4. Melerovich A.M., Mokiienko V.M. (2005) *Frazeologizmyi v russkoy rechi. Slovar* [Phraseological units in Russian speech. Dictionary]. Moskva: AST. S. 3–35 [in Russian].
5. Ponomarenko M. (2017) Intertekstualnist u sutchasnykh ukrainskykh ZMI: na shliakhu do nacionalnoi samoidentifikacii [Intertextuality in contemporary Ukrainian media: on the way to the national self-identification]. *Rossica Olomucensia*. Vol. LVI (1). S. 55–70 [in Ukrainian].

6. Siuta H. (2017) Tsyatnyi tezaurus ukrainskoi poetychnoi movy XX stolittia. [The quote thesaurus of Ukrainian poetic language of 20th century]. Kyiv: KMM. 384 c. [in Ukrainian].
7. Khomenko H.Ye. (2012) Intertekstualni mozhyvosti ekspresyvnykh zasobiv v infomaciinykh tekstakh [Intertextuality of possibility of expressive facilities in informative texts]. *Filohichni studii* [Filological studies]. Vol. 7. S. 258–264 [in Ukrainian].

PRECEDENT FOLK LYRICS IN THE MODERN UKRAINIAN MEDIA

Abstract. The paper deals with the role of precedent folk lyrics in the national mass media from perspective of its Ukrainization. Ukrainian precedent folk lyrics is considered a specific prototext, the cultural markedness, informativeness and connotativeness of which acts as a “convolution” that is ready to be used as the text in the text. The vertical dimension of incorporating the individual fragments of precedent folk lyrics in the socio-political context of the Ukrainian actuality based on the transformational paradigms that reflect the full range of semantic and structural-semantic updates is analysed based on the texts of the modern Ukrainian media. Individual fragments of the transformational ranks include the range of semantic and formal-semantic updates accordingly to the preceding text. These transformations are studied from perspective of both their temporal and sociocultural markedness inscribing them into the cultural and ideological context of the newest era, and taking into account the complex of linguistic and non-linguistic factors “provoking” the author of the mediatext to make the transformational updates. These transformations are done in the context configuration. The main attention is focused on the transformation ranks of individual fragments of the two most sought-after folk songs «Rozpryahayte, khloptsi, koney» vs «Zapryahayte, khloptsi, koney» as well as «Horila sosna...». The examples withdrawn from texts of Ukrainian printed and electronic media, Internet forums and blogs of the last two decades of the 21st century form the illustrative base of the study. The methods of textual identification of transformations, component variable, and linguocultural analysis of individual fragments of precedent folk lyrics are used.

Keywords: Ukrainization of mediaspace, folk-song text, textual creation, transformations of content and form, text configuration.

© Архангельська А., 2020 р.

Алла Архангельська – доктор філологічних наук, професор кафедри славістики Університету ім. Ф. Палацького, Оломоуць, Чеська Республіка; <https://orcid.org/0000-0003-0699-3026>

Alla Arkhanhelska – Doctor of Philology, Professor of the Slavic Studies Department, F. Palacký University, Olomouc, Czech Republic; <https://orcid.org/0000-0003-0699-3026>